

LIFE TO ALVARIS ehk ELU ALVARITELE

Loopealsete taastamine ja karjatamise taaslustamine 2500 hektaril Eesti alvaritel

LIFE+ PROJEKTI (2014–2019) TEGEVUSARUANNE ÜLDSUSELE

life.envir.ee/elualvaritel • facebook.com/lifetoalvars/

SISUKORD

4	Eessõna
6	Projekti tulemuste kokkuvõte
8	Loopealsete tunnused ja kujunemise ajalugu
10	Projektialade paiknemine ja eesmärk
12	Loopealsete taastamise soodne mõju elurikkusele
14	Loopealsete taastamise projekti mõju maapiirkondadele
16	Loopealsete taastamise projekti mõju looduskaitse mainele
20	Loopealseid ohustavad tegurid ja taastamisvõtted
26	Virgestusvõimaluste ja teabe kättesaadavuse parandamine
29	Loopealsete näidisliigid
38	Projekti õppetunnid
40	Taastatud loopealsete seire
42	Taastatud alade tulevik ja hoolduse jätkusuutlikkus
46	Asjaosaliste kommentaarid
54	Kasutatud allikad

Käesolev LIFE+ projekti „LIFE to alvars” ehk „Elu alvaritele” aruanne koostati Pärandkoosluste kaitse ühingu poolt.

Projekt viidi ellu EL LIFE+ programmi ja SA Keskkonnainvesteeringute Keskus toel.

Projekti põhitäitja oli Keskkonnaamet ning partnerid olid Tartu Ülikool, Eesti Maaülikool ja Pärandkoosluste kaitse ühing.

Koostaja: Pärandkoosluste kaitse ühing

Kujundaja: Lea Tammik / TYYP

Kaaneafotod: Stiina Sepp, Bert Holm, Annely Holm, Ants Animägi

Trükikoda: AS Pakett

Tartu, 2019

Loopealsed on Lääne-Eestile ja saartele iseloomulikud pärandmaastikud, mis ühiskonnas viimase 80 aasta jooksul toimunud muutuste tõttu on suuresti kasutusest välja jäänud. Need on olnud traditsiooniliselt külakarjamaad ning ilma karjatamiseta kasvavad nad tihedalt kadakat ning mändi täis ja karjamaale omane liigirikkus kaob. Selliste muutuste tagajärjel oli aastaks 2012 vaid väga väike osa Eesti loopealsetest säilitanud oma traditsioonilise karjamaale omase ilme ja mitmekesisuse.

Eesti botaanikud ja ökoloogid juhtisid avalikult tähelepanu, et kui loopealsete kinni kasvamist ei peatata ning nende hooldamist uuesti ellu ei kutsuta, siis hakkavad alvaritele iseloomulikud taimeliigid varsti välja surema. Selleks, et saavutada elupaiga staatuses märkimisväärne positiivne muutus oli vaja taastada palju suuri loopealse-alasid. Teadlaste poolt koostatud analüüsi põhjal valiti 2012. a. välja 2500 hektarit kõige vääruslikumaid kaitsealadel asuvaid loopealseid ning alustati taastamistöö teostamiseks vajalike vahendite otsimist ja eramaa omanike kaasamist. Projekti ettevalmistamisega seotud meeskond tutvus ka Rootsis, Ölandi saare loopeasete taastamisega ning tõi sealt kaasa teadmised mehhaniseeritud taastamise kohta, mida seal edukalt oli rakendatud.

2013. aastal esitas Keskkonnaamet koostöös Tartu Ülikool, Eesti Maaülikooli ja Pärandkoosluste kaitse ühinguga „LIFE to alvars” projekti taotluse Euroopa Komisjoni LIFE+ fondi, millele saabus positiivne rahastusotsus järgmise aasta suvel. Juba 2014. a. sügisel asusime Eestis esmakordselt mehhaniseeritud loopealseid taastama. Enne alvarite projekti taastati Eestis poollooduslikke kooslusi valdavalt käsitsi, kasutades mootorsaage ja võsatriimereid. Juba projekti kavandamisel oli selge, et käsitsi tehtav taastamistöö on liialt aeglane ja kulukas, et viie aastaga oleks projekti eelarve raames võimalik 2500 hektarit loopealseid karjatamiskõlbulikuks muuta. Loopealsete taastamistööd seisnesid alvaritele kasvanud tihedate kadakapadrikute harvendamises, mändide välja raiumises ja karjaaedade rajamises, et oleks võimalik karjatamisega taas alustada. Tööde käigus kasutati tavalist metsa- või eritehnikat nagu harvester, giljotiin ja kettpurusti kinnitatuna ekskavaatori külge, forvarder jms. Masinate kasutamine võimaldas loopealseid taastada oluliselt kiiremini ning odavamalt võrreldes käsitsitööga. Tänu masinate kasutamisele oli võimalik taastada vaid viie aastaga 2500 hektarit Eesti loopealseid. Seire tulemused on kinnitanud, et masinatega taastamine ei mõju negatiivselt loopealse elustikule ning alale omased liigid tulevad sinna pärast tööde lõppu oodatust isegi kiiremini tagasi. See meetodika on tänaseks laialt kasutuses ka teiste niitude taasta-

Foto: Annely Holm erakogu

Annely Holm
projektkoordinaator, Keskkonnaamet

Foto: Bert Holm

Foto: Bert Holm

misel, mis võimaldab kiiremlt ja odavamalt elupaikade soodsat seisundit ennistada ning vastavaid looduskaitselisi eesmärke täita.

Väga oluline osa projekti elluviimisest on olnud järjepidev töö maaomanike ja loomakasvatajatega ning nende kahe huvigrupi vahelise koostöö edendamine. Projektis osales kokku ligikaudu 600 eramaa omaniku ja 60 loomakasvatajat. Vaid läbi kohaliku loomakasvataja ja maaomaniku koostöö on võimalik tagada projekti tulemuste pikaajaline säilimine karjatamise näol. Väga oluline on olnud ka koostöö projekti partneritega – võttes arvesse teadlaste teadmisi loopealsete elustiku eripärade kohta, on võimalik olnud saavutada suurepärase tulemused liigirikkuse taastumisel. Olles olnud osaline nii projekti idee tekkimise juures, projekti ettevalmistamises kui ka elluviimises, siis tulevastele looduskaitseliste projektide planeerijatele ja elluvijatele soovitan kavandada neid ettevõtmisi suurelt ja julgelt, sest meie liigirikas loodus on riigi suurim vara ja elu säilimise alus. Ühtlasi soovin siinkohal tänada kõiki, kes on alvarite projekti moel või teisel panustanud! ■

Foto: erakogu

Koostööpartnerid, teadlased ja loomakasvatajad 2017. a. lõpus Muhus korraldatud projekti tänuüritusel koos Euroopa Komisjoni esindaja Sylvia Barovaga (keskel).

Projekti „Elu alvaritele” peamised saavutused on järgmised:

- Ligikaudu 600 eramaaomaniku kaasamine ja neilt nõusoleku saamine loopealsete taastamiseks ja hilisemaks karjatamiseks kaitsealusel eramaal;
- Uudse mehhaniseeritud poollooduslike koosluste taastamise meetoodika juurutamine kaitsealadel;
- Ligikaudu 2500 hektari loopealsete looduskaitse seisundi parandamine läbi puude ja põõsaste katvuse vähendamise ja optimaalsete valgustingimuste loomise;
- Kasvutingimuste parandamine mitmetele kaitsealustele liikidele nagu soohiilakas (*Liparis loeselii*), kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*), palukarukell (*Pulsatilla pratensis*), nõmme-tähniksinitii (*Maculinea arion*), vööt-põõsalind (*Sylvia nisoria*), punaselg-õgija (*Lanius collurio*) tagatuna tänu karjatamise taasalustamisele taastatud loopealsetel;
- Karjatamistaristu (200 km elektrikarjuseid, 230 erinevat läbipääsu ja väravat, 25 teisaldavat varjualust) ja -tarvikute (65 jootmistarvikukomplekti, 37 kogumisaikkomplekti jne) soetamine taastatud loopealsete hooldamise kestlikkuse tagamiseks.
- 51 loopealseid ja projekti tegemisi tutvustavat unikaalset teabetahvli 25 projektialal;
- Laiema üldsuse, kohalike elanike, maaomanike, loomakasvatajate, taastamistööde teostajate, alade külastajate ja ametkondade paranenud teadlikkus loopealsete tähtsusest ja hooldamise vajadusest tänu seminaridele ja ekskursioonidele, projekti infovõldekutele neljas keeles, projekti tutvustavale kahele püsinäitusele ja rohkem kui 100-le meediakajastusele nii kohalikus kui rahvusvahelises meedias;
- Kohalike loomakasvatajate ellu kutsutud tulundusühistu loopealsetelt saadava loomse toodangu väärindamiseks, mis loodi projekti lisandväärtustega toodete töögrupi initsiatiivil;
- Edukas sotsiaalmeedia kampaania nii projekti kodulehel kui Facebookis (üle 370 pideva jälgija);
- NATURA 2000 auhinna võitmine 2018. a. suurima sotsiaalmajandusliku mõjuga LIFE+ projektina;
- Paranenud koostöö ja üksteisemõistmine maaomanike, loomakasvatajate, looduskaitseametnike ja ekspertide vahel, mis saavutati tänu regulaarsetele kokkusaamistele, seminaridele ja ühistele välitöödele projektialadel;
- Edukas koostöö mitme teise LIFE projektiga tänu aktiivsele suhtlusele ja pidevale kogemuste vahetusele.

Alvarite taastamise projektile 2018. a. omistatud NATURA 2000 looduskaitseauhind.

Roheliste rattaretke osalejad Hiiumaa taastatud loopealseid külastamas.

Loopealsete tunnused ja kujunemise ajalugu

Loopealsed ehk alvarid on õhukese lubjarikka mullaga poollooduslikud rohumaad lubjakivist aluskivimil. Üks kolmandik Euroopa loopealseid on Eestis. See elupaigatüüp on soontaimede liigirikkuselt pindalaühiku kohta teisel kohal Eestis, olles oluline paljudele ohustatud ja ka tüüpilistele niiduliikidele. Ajalooliselt kasutati alvareid suhteliselt väikese tootlikkuse tõttu sajandeid lammaste, hobuste ja veiste karjamaana. Ainult mõnes paksema mullakihiga kohas oli võimalik varuda karjale ka talvesööta. Loopealseid on võimalik säilitadagi vaid sellise moodsa ja regulaarse inimsekkumise kaasabil. Vastasel korral kasvavad need alad täis peamiselt kadakaid ja mände, mille tulemusel väheneb oluliselt loopealsete liigirikkus ning muutub nende ajalooline väljanägemine.

Koguva maastik 1973. aastal. Muhi Muuseum.

Hobused loopealsel. Eesti Filmiarhiiv.

Loopealsed on olnud ajalooliselt lagedad. Eesti Filmiarhiiv.

Viimase sajandi jooksul on loopealsete kogupindala Eestis traditsioonilise hooldamise lakkamise ja sellest tingitud alvarite kinnikasvamise tõttu oluliselt vähenenud. Karjatamise lõppemise ja kinnikasvamise hoogustumisega hakkab niidule omaste liikide arvukus järk-järgult vähenema. Kinnikasvavatel rohumaadel käivitub järsk liikide arvukuse langus pärast seda, kui puittaimede katvus ala ületab 75%. Muutuvate valgustingimuste tõttu võtavad võimust varju taluvad suurekasvulisemad liigid, samas kui valgusnõudlikud rohumaaliigid surevad selles paigas välja. Enne kui kinnikasvanud aladel on võimalik karjatamisega taaslustada, on aga vaja soodsad valgustingimused taastada, st puud maha võtta ja vähendada põõsarinnet kuni 30%-ni. See on ressursikulukas ülesanne, mille jaoks ei ole seni piisavalt raha olnud ja mehhaniseeritud taastamismetoodikat ei olnud Eestis varem ka katsetatud.

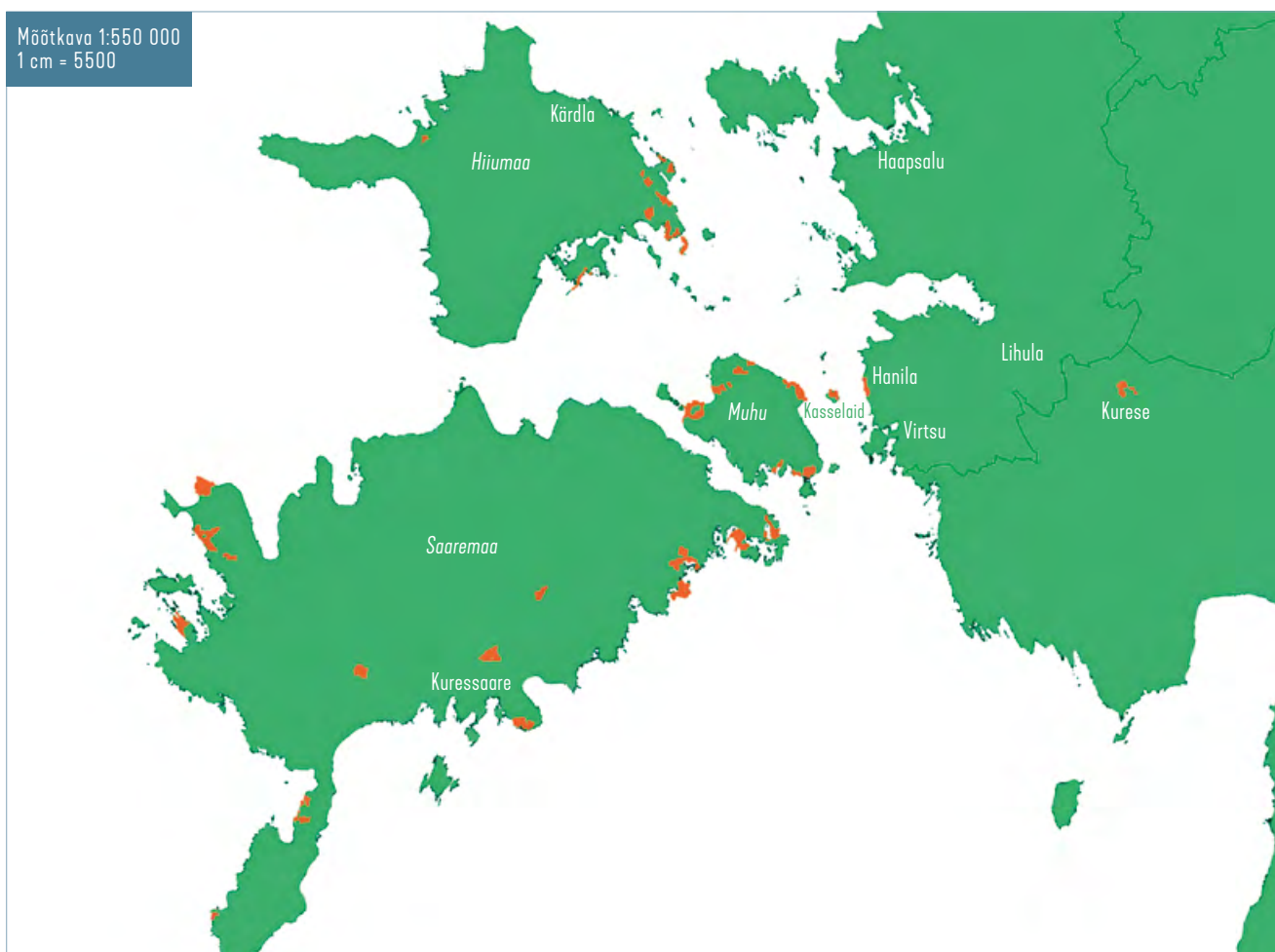
Vähem kui 100 aastat tagasi oli meie karjatatud loopealsete kogu pindala ligikaudu 43 000 hektarit. 2013. aastal hooldati Eesti loopealsetest vaid ligikaudu 2000 hektarit, st vähem kui 30% praeguseks säilinud aladest ja vähem kui 5% ajaloolisest pindalast. Selleks et säilitada Eestis loopealsete jätkusuutlikkus, ökoloogiline ühendatus ja bioloogiline mitmekesisus, peaks vähemalt 7500 hektarit alvareid olema iga-aastaselt karjatatud. Seega on loopealne haruldane ja ohustatud elupaigatüüp koos oma erilise liigilise koosseisuga. Need alad on mitmete ohustatud taime-, looma- ja linnuliigi jaoks ainuvõimalikud elupaigad. ■

Lümanda maastik. Eesti Filmiarhiiv.

Projektialade paiknemine ja eesmärk

Tänapäeval paiknevad loopealsed Lääne-Eestis ja saartel, kuna seal on aluskivimiks lubjakivi ja inimõju on ajalooliselt olnud mõõdukam, kui Põhja-Eestis. Seetõttu viidigi loopealsete taastamise projekt läbi Lääne-Eestis, peamiselt Saaremaal, Hiiumaal ja Muhemaal, kus on ajalooliselt asunud kõige väärtuslikumad ja suuremad loopealsed. Kokku oli projektiga seotud 25 projektiala 16 NATURA 2000 alal. Igal projektialal taastati loopealseid ja taasalustati karjatamisega. Alvarite taastamise ja karjatamise taasalustamisega seotud pindala varieerus projektialade lõikes jäädes vahemikku 11–330 hektarit.

Projektialadest (punasega) enam asub Saaremaal, Hiiumaal ja Muhus.

Projekti „LIFE to alvars” e. „Elu alvaritele” üldine eesmärk oli taastada kõige väärtuslikumad loopealsed kokku 2500 hektaril, tagades samas ka nende alade jätkuva traditsioonilise hooldamise ja projekti ellu viimisega seotud mitme erineva sihtrühma teadlikkuse tõstmise. See projekt hõlmab loopealseid, mis asuvad nii era- kui ka riigimaal, kuid suuremat rõhku pandi eramaaomanike kaasamisele. Seega panustati projekti raames palju inimeste otsesesse kaasamisse, mitmetasandilise koostöö edendamisesse, koolitamisesse, teabe levitamisesse ja töötati üldsuse teadlikkuse suurendamise nimel. Paljusid projektialasid külastavad turistid. Ühendades loopealsete loodusharidusliku potentsiaali ja vaba aja veetmise võimalused, oli võimalik tõsta ka elanikkonna teadlikkust alvarite säilitamise olulisusest Eestis. ■

Fotod: Bert Holm

Pärast karjatamise lõppemist kasvavad loopealsed võssa.

Loopealsete taastamise soodne mõju elurikkusele

Projektil „LIFE to alvars” on otsene keskkonnamõju lisaks Eestile ka Euroopa mõistes, kuna see parandab Euroopa Liidu elupaikade direktiivi esmatähtsa elupaiga, loopealsete, looduskaitselist seisundit. Projekti käigus suurenes Eesti soodsas seisundis ja traditsiooniliselt hooldatavate loopealsete pindala rohkem kui kaks korda.

Hinnanguliselt on 2019. aastaks meie regulaarselt karjatatavate loopealsete pindala vähemalt 4500 hektarit.

Foto: Annely Holm

Taastunud loopealne.

Foto: Stina Sapp

Ühtlasi oli projekti sihiks mitmeid alvaritele iseloomulikke kaitsealuseid liike (nii taimi, linde ja putukaid), kes kõik saavad taastatud alade hooldamise taasalustamisest ja elupaiga paranenud seisundist kasu. Nende liikide hulgas on mitmeid riikliku kaitse all olevaid taimeliike nagu näiteks orhideed. Nende hulgas ka mitmeid Euroopa mõistes olulisi liike nagu kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*), soohiilakas (*Liparis loeselii*) ja karukell (*Pulsatilla pratensis*); liblikatest nõmme-tähniksiniitib (*Maculinea arion*) ning lindudest vööt-põõsalind (*Sylvia nisoria*) ja punaselg-õgija (*Lanius collurio*). Juba praegu on projekti bioloogilise mitmekesisuse seire tulemustest näha selged tõendid selle kohta, et taastamistegevus panustas mitme kaitsealuse liigi ja loopealsete elupaiga soodsa seisundi tagamisse. Samuti on taastatud alade liigilise mitmekesisuse taastumine palju kiirem kui algselt arvati. ■

Foto: Annely Holm

Tavalised loopealse taimed tulevad võsast puhastatud alale kiiresti tagasi.

Loopealsete taastamise projekti mõju maapiirkondadele

Lisaks mitmekesisusele avalduvale otsesele kasulikule mõjule edendas projekt maapiirkondade arengut ja üldist elukvaliteeti ning loopealsete tähtsust nii kohalike kui ka külastajate jaoks. Projekti suurima sotsiaalmajandusliku mõjuga tegevus oli kohalikele suunatud taastamis- ja sellele järgnenud hooldamistöö.

Foto: Annely Holm

Loopealsete projekt on loonud Hiiumaal uusi töökohti. Pildil linnatööst loobunud noortalunik Mihkel Leivalt.

Projekti raames tegelesid paljud kohalikud ettevõtjad ja talupidajad näiteks puude ja põõsaste raie, karjaaedade ja väravate ehitamise, oma loomade karjatamisega taastatud aladel jms. Mitmeid suuremahulisi töid tehti sügis-talvel, mil tööjõuvajadus traditsioonilises põllumajandussektoris on üsna väike. See aitas anda kohalikele inimestele tööd ka hooajavälisel ajal. Pikaajaline majanduslik kasu realiseerub kohalike loomakasvatajate ja turismiettevõtjate jaoks loodud uute ettevõtlusvõimaluste näol. Kuna taastatud alad on suured, tekkis mitmetele projektialadel taastamisjärgselt karjatamisega tegelevatele loomakasvatajatele võimalus laienemiseks ja täiendava tulu teenimiseks. Tänu projektile on mitmed noored inimesed jätnud oma töö linnas ja naasnud maale ning hakanud loomakasvatajateks tegeledes veiste või lammaste karjatamisega taastatud loopealsetel. Seega edendas projekt ka kohalikku tööhõivet. Samuti saavad sellest kaudset kasu turistidele teenuseid pakkuvad kohalikud, kuna taastatud traditsiooniline maastik meelitab piirkonda rohkem külastajaid. Kariloomade suurenenud arv piirkonnas loob suurema nõudluse mitmete kohalike teenuste järele, nagu talisööda varumine, karjaaedade ehitamine, veterinaar- ja lihatöötlemisteenused. Projekti veel üks oluline sotsiaalmajanduslik aspekt on kohalike, projektis osalenute ettevõtjate, maaomanike ja külastajate teadlikkuse tõstmine loopealsete väärtuste osas. Projekti käigus oli mitmesuguseid tegevusi, et avardada võimalikult paljude inimeste silmaringi. Samuti on osalistele (loomakasvatajad, ettevõtted, taastamistöde teostajad jne) korraldatud koolitustel uue oskusteabe mõistes sotsiaalmajanduslik lisamõju, mis võiks ulatuda ka sellest projektist väljapoole, leides raketust ka teiste väärtuslike niiduelupaikade puhul. ■

Fotod: Bert Holm

Lambad Väiküla loopealsel Muhus esimesel suvel pärast võsa eemaldamist.

Loopealsete taastamise projekti mõju looduskaitse mainele

Projekti raames loodi laiapõhine koostöövõrgustik riigiasutuste, eramaaomanike, teadlaste, kohalike ettevõtjate ja talupidajate vahel, et ellu viia praktilisi looduskaitse tegevusi ühise eesmärgiga taastada loopealseid ja taasalustada nende karjatamisega. Keskkonnaameti puhul seisneb kasu selles, et traditsiooniline kuvand loodusressursside kasutamise piiramisest ja ka NATURA 2000 kaitsealade võrgustiku maine muutusid positiivsemaks, kuna me näitasime, et mõõdukas inimtegevus kaitsealadel ei ole keelatud, nagu inimesed kalduvad arvama. Vastupidi, seda isegi toetatakse rahaliselt, et oleks võimalik säilitada väärtuslikke maastikke, elupaiku ja liike.

Foto: Annely Holm

Projekti raames toimus mitmeid matku loodushuvilistele, -kaitsjatele ja ka maaomanikele.

Fotod: Bert Holm

Keskkonnaminister 2016. a. taastatud loopealseid külastamas.

Projekti tegevustega oleme suutnud muuta tavainimeste suhtumist looduskaitseks ja Natura 2000 võrgustikku. Enne projekti oli Natura 2000 kaitsealade võrgustik enamike eramaaomanike ja talupidajate jaoks piirangute ja probleemide allikas. Kaitseala staatuse tõttu on paljud tegevused (ehitamine, põllumajandus, metsa majandamine jms) olnud omanikele piiratud ja paljud neist pidasid sellist maad majanduslikust vaatenurgast mõttetuks. Projekti käigus on meil õnnestunud viia maaomanikud kokku kohalike loomakasvatajatega, kes on huvitatud nende alade kasutamisest kariloomade karjatamiseks ja ettevõtjatega, kes on huvitatud taastamistööde tegemisest. Loomakasvatajate jaoks seisneb kasu täiendavas maaressuris, mis alade taastamisega tekib ja loopealsete hooldamise toetustes. Maaomaniku jaoks seisneb kasu maastiku ajaloolise väljanägemise taastamises, liikide naasmises ja oma loopealsete loomakasvatajatele rentimisest saadud tulus. Projekt on kõigile neile tõestanud, et Natura 2000 ei ole probleemide allikas, vaid oluline võimalus maaelu edendamiseks ning traditsioonilise eluviisi ja loodusväärtuste säilitamiseks. See näitab, et läbi personaalse lähenemise, koolitamise ja teavitustöö on võimalik ellu viia ka tundlikke ülesandeid, nagu riiklike looduskaitse eesmärkide saavutamine eramaal. Projektis osales ligikaudu 600 eramaaomanikku, kelle omanduses on u 1000 hektarit loopealseid, ning projekti positiivne kuvand tekitas ka paljudes teisteski huvi loopealset taastamise vastu. Tegime aktiivselt koostööd ka Riigimetsa Majandamise Keskusega, mis korraldas riigimaadel loopealsete taastamistööd. Ka nende partneriteks on kohalikud karjakasvatajad, kes vastutavad karjatamise taasasustamise eest pärast alvarite taastamist riigimaal. RMK töö on veelgi edendanud ühist arusaamist projekti eesmärkidest ja koostööd inimeste ja riigiasutuste vahel. ■

Fotod: Annely Holm

Ekskavaatorile kinnitatud võsagiljotiini kasutati kaitsealuste loopealsete taastamiseks „Elu alvaritele” projektis Eestis esmakordselt.

Fotod: Bert Holm

Kettpurustiga antakse padrikust vabastatud loopealsele viimane lihv – niidetakse üle peenem võsa ja teravad kännud.

OHUTEGURID

Sajandeid karjamaana kasutuses olnud liigirikkaid loopealseid saab säilitada vaid nendel aladel pidevalt karjatades. Avatud, pikaajaliselt hooldatud loopealsete taime- ja loomakooslused erinevad oluliselt kinnikasvanud aladest. Kui karjatamine lõppeb, hakkab loopealne aeglaselt kadakate ja mändidega, kinni kasvama. Selle käigus muutunud valgus- ja mullastikutingimused põhjustavad järk-järgult liigirikkuse vähenemist. Esimesed liigid, mis kaovad, on valgusnõudlikud väikesekasvulised taimed. Puu- ja põõsarinde katvuse suurenedes kaob alvarilt enamik rohumaa liike – varju taluvad liigid võtavad võimust ja valgusnõudlikud avatud maastiku liigid surevad selles paigas välja. See kehtib nii tavalisemate kui ka haruldasemate liikide ja suurema osa loopealsete elustiku kohta. Koos kinnikasvamisega kaob nende avatud maastike ajalooline välimus. Enamik sellisest aladest muutuvad 30–40 aasta jooksul pärast karjatamise lõppemist läbipääsmatuteks tihnikuteks.

Kinnikasvamist saab ennetada ainult traditsioonilise hooldamise – karjatamise – käigus hoidmise või taasalustamisega nendel aladel. Pool sajandit on aeg, mida hinnatakse enamike rohumaa taimeliikide jaoks kriitiliseks

Tiheda võsaga kaetud loopealne on kohati läbimatu.

Pärast karjatamise lõppemist kasvavad loopealsele esmalt kadakad ja seejärel kidurad männid.

Fotod: Bert Holm

perioodiks, mille jooksul säilib pinnases nende seemnevaru. Kui soodsad valgustingimused taastatakse varem, on pinnases seemned veel säilinud ja rohumaal taimestik saab kiiresti taastuda. Siiski, enne kui kinnikasvanud aladel on võimalik karjatamisega taaslustada, on vaja lõigata maha liigsed puud ja põõsad vähendades nende katvust kuni 30%.

Seni on põõsaste või puudega kinnikasvanud rohumaade taastamise peamine probleem seisnenud selles, et neid alasid on püütud taastada järk-järgult, vähendades katvust sammhaaval ilma karjatamise kohese taaslustamiseta ja rakendades aeglaseid käsitsi taastamise töövõtteid. Selle tulemusel tekkis sageli olukord, kus värskest taastatud ala kattus uuesti puude, põõsaste või pillirooga, kuna selline taastamisprotsess oli liiga aeglane. Järkjärgulise ja aeglase taastamise käigus loodud valgustingimused ei ole rohumaal taimestiku taastumiseks piisavad, karjatamist ei saa koheselt taaslustada ja mingil hetkel taastamistööd lihtsalt peatatakse, kuna rahuldavaid tulemusi ei ole saavutatud. Seega kulutati enne loopealsete projekti sageli sellisele taastamisele raha, aga elupaiga kvaliteedi paranemise või hooldamise taaslustamise mõttes ei saadud mingeid tulemusi. ■

TAASTAMISVÕTTED

Loopealsete taastamine

Projekti raames rakendatud taastamisprotsess jagunes kahte etappi: esimene hõlmas mahukat võsa ja puurinde maha lõikamist ja eemaldamist kinni kasvanud loopealsetelt. Teine etapp viidi ellu tavaliselt ca üks aasta pärast esimese etapi lõppu, mil korrigeeriti kettpurustiga kändude kõrgust. Teine etapp oli vajalik, kuna projektialadel, kus on kümneid aastaid kasvanud männid ja kadakad, oli maapinnale kogunenud paks okkavarise kiht. Kui puud ja põõsad maha võetakse ning okkavarise kihti karjatamise käigus tallatakse, muutuvad kändud uuesti kõrgemaks, kuna varisekiht ja sammal vajuvad madalamaks ja hakkavad taanduma. Kettpurustiga üle purustatud kändud lagunevad samuti palju kiiremini kui need, millel on sirge löikepind, kuna viimastesse on keeruline sademeveel, seentel ja muudel lagundavatel organismidel tungida. Osasid tugevalt kinni kasvanud alasid (katvusega üle 90%) taastades koguti lähedalasuvatelt paremini säilinud alvaritelt neile iseloomulike liikide seemneid ja külvati taimestiku kiiremaks taastamiseks neid taastatavatele aladele. Sellist seemnete külvamist katsetati kahel projektialal. ■

Esmalt eemaldatakse kinni kasvanud loopealselt giljotiiniga kadakad ja männid, seejärel kändutüükad niidetakse kettpurustiga.

Masinapark ja tehnoloogia

Uudse lahendusena hakkasime loopealsete taastamisel kasutama ekskavaatorile kinnitatud kettpurustit ja giljotiini ning tavalisi metsamasinaid, näiteks harvesteri ja forvarderi. Kettpurustit on tavaliselt kasutatud elektriliinide alla jääva ala puhastamiseks ja teeäärtes põõsaste kärpimiseks. Selgus, et ekskavaatorile kinnitatud kettpurusti ja giljotiini on tõhus kombinatsioon kinnikasvanud loopealsete puhastamiseks. Forvarder on tõhus lõigatud biomassi kogumiseks ning väljaveoks ja harvester suuremate puude raieks ja materjali väärindamiseks. Enne taastamistööde alustamist oli suurim hirm see, et suured masinad, nagu harvester, forvarder ja ekskavaator jätavad töö käigus sügavad rööpad ja kahjustavad taastatavaid alasid. Nüüdseks võime kinnitada, et kui ilmastikutingimusi arvesse võtta, ei kujuta rasketehnika kasutus taastamistöödel elupaigale ohtu. Kui maapind on tugeva vihma ajal või lume sulamise järel liigniiske, tuleb tööd mõneks ajaks peatada ja soise pinnasega kohtade ületamist tuleb vältida. Nende lihtsate reeglite järgimisel saab olemasolevaid masinaid loopealsete taastamises tõhusalt kasutada. Need võimaldavad kiiret taastamistööd suurel pinnal.

Ühe hektari mehhaniseeritud taastamisele kulutatud keskmine aeg on ligikaudu üks nädal, aga käsitsi taastamise korral kulub sama töö teostamiseks ligikaudu kaks kuud. Lisaks on mehhaniseeritud taastamise kulutõhusus võrreldes käsitsi taastamisega suurem. Seega, kui eesmärk on taastada sadu või tuhandeid hektareid, on aja ja eelarve mõistes selgelt eelistatud mehhaniseeritud taastamine. ■

Fotod: Bert Holm

Langetatud võsa väljaveoks sobib ka vana vene tehnika.

Karjatamise taasalustamine

Taastatud ala soodsa seisundi püsimise tagamiseks ja elustiku taastumise toetamiseks oli oluline luua karjatamisvõimalused vastavalt projektialade loomapidajate vajadustele ning alustada karjatamisega vahetult pärast loopealsete taastamist. Kui karjatamist ei alustata kohe pärast kadakate ja mändide eemaldamist alvari taastamise käigus, hakkavad alal kiiresti levima mitmesugused heitlehised põõsad. Seega pidi karjatatav ala projekti raames laienema paralleelselt loopealsete taastamise edenemisega. Taastatud aladele toodi erinevad loomad vastavalt sellele, mis konkreetsel karjakasvataval olemas olid – lambad, veised või hobused. Karjatamise koormust tuleb reguleerida vastavalt sellele, mis loomi alal karjatatakse ning millised tingimused on taastatud loopealsel. Väiksema tootlikkusega kuivadel aladel peaks loomade arv pindalaühiku kohta olema väiksem kui paksema mullaga loopealsete korral. Üldiselt on karjatatavate loomade optimaalne keskmine arv ühe hektari loopealse kohta ligikaudu 5 lammast või 1 hobune või 1 veis, mis tagab kvaliteetse tulemuse. ■

Loopealseid hooldama sobivad erinevat tüügu veised ning ka lambad ja hobused.

Fotod: Bert Holm

Karjatamistaristu rajamine

Projekti käigus oli tõhusa karjatamise tagamise peamine ruumiline eesmärk mitte ehitada karjaaedu ümber igat katastriüksust, vaid luua suuremaid karjamaid. Suured karjatatavad alad toetavad alvarite taimeliikide kiiremat taastumist, kuna kariloomad aitavad oma tegutsemisega taimedel levida. Samuti rajasime mõned spetsiifilised karjaaiad, et tagada karjatamise jätkusuutlikkus keerulistes tingimustes. Näiteks oli Hiiumaa ja Muhu mõnel projektialal pärast karjatamise taasalustamist huntide rünnakuid, mille tagajärjel mitmed kariloomad elu kaotas. Kuna edasise karjatamise jätkusuutlikkus oli sellistes piirkondades ohustatud, rajasime nn hundikindlad aiad, et ennetada kahju kariloomadele. Nendel aedadel on rohkem taraliine (kahe või kolme asemel viis) võrreldes tavalise elektrikarjusega või metallvõrk taraliinide asemel ning hundid ei saa seetõttu nendele karjamaadele siseneda.

Uudsete lahendustena rajasime karjamaid läbivatele teedele traditsiooniliste väravate asemel nn torusildasid, kust sõralised ei saa üle minna ja teede kasutajad ei pea tegelema väravate avamise ja sulgemisega. Kuna paljudel taastatud aladel ei ole läheduses looduslikku veekogu, anti selliste alade hooldatajatele mobiilsed loomade jootmisvahendid (veepütid). Loopealsetel, kus ei olnud taastamise käigus võimalik säilitada varju pakkuvaid tingimusi, rajati projekti käigus loomade heaolu tagamiseks spetsiaalsed mobiilsed kariloomade varjualused. Kariloomadel on vaja varjumisvõimalusi eelkõige seetõttu, et nad on tundlikud kuumusele ning vajavad varju, et mitte saada kuumarabandust. Parema juurdepääsu tagamiseks karjatatavatele aladele, taastati projekti käigus ligikaudu 30 km pinnasteid. ■

Foto: Annely Holm

Loomakasvatajatele anti projekti toel erinevaid abivahendeid nagu varjualused ja jootmistarvikud, karjaste generaatorid, rajati karjaaiad ja läbipääsud.

VIRGESTUSVÕIMALUSTE JA TEABE KÄTTESAADAVUSE PARANDAMINE

Enne projekti „LIFE to alvars” algust olid kinnikasvanud loopealsed põhimõtteliselt mahajäetud ning nende vabaaja sisustamise ja looduskaitseline potentsiaal üha kahanes. Paljud inimesed nägid neis alades kasutatut võsa, kuna kaitsealuste aladena olid maaomanike mitmed tavapärase tegevused seal piiratud. Sellistel aladel on niitude taastamine ja karjatamise taasalus-tamine hooldustegevusena võimalik ainult siis, kui maaomanikud, kohalik kogukond ja külastajad võtavad selle vastu ning mõistavad ja toetavad seda. Seega oli väga oluline kaasata nii kohalikud elanikud kui ka turistid kampaaniatesse, mis andsid teavet loopealsete loodusväärtusest, projekti raames tehtud taastamistöödest ja nende olulisusest looduslikule mitmekesisusele tutvustades ka alvarite potentsiaalset vaba aja veetmisel. Vaba aja veetmise võimaluste tutvustamine ja teabe kättesaadavuse parandamise eesmärk oli suurendada avalikkuse kaasatust, muuta alade külastajate harjumusi, vähendada turismiga kaasnevaid riske, kaasata kohalikku kogukonda ja suurendada üldsuse teadmisi loopealsete väärtustest.

Loopealsete elustikku tutvustav näitus Orjaku külastuskeskuses. Teine samasugune on Särve külastuskeskuses.

Et vältida loopealsete kahjustamist ja konflikte loomapidajatega, on külastajad suunatud vähem tundlikele ja lihtsamini ligipääsetavatele aladele, kuhu on projekti käigus rajatud alvareid tutvustavad infostendid. Igale projektialale paigaldati selliseid stende, kusjuures need tutvustavad nii konkreetse ala ajalugu kui loodusväärtusi ning projekti käigus tehtavaid tegevusi. Kokku pandi üles 51 teabetahvli 25 erinevale projektialale.

Kohaliku kogukonna, maaomanike, talupidajate, taastamistöodes osalevate ettevõtjate ja külastajate paremat teadlikkust loopealsete loodusväärtustest toetasid neljas keeles koostatud projekti voldikud, mida kõigile soovijatele vabalt jagati. Osad neist voldikutest jagati laiali projekti teavitusüritustel. Infovoldikuid viidi ka projektialade läheduses asuvatesse turismi- või majutusettevõtjatele ja turismiinfopunktidest. Seega toimusid teabetahvli ja infolehed koos kui üksteist täiendavate teavitusmaterjalide komplekt. ■

Fotod: Bert Holm

Kõikidele projektialadele paigaldati loopealseid ja nende väärtusi tutvustavad stendid. Infostend Sarve loopealsel Hiiumaal.

Foto: Bert Holm

Jumalakäpp on Hiiumaa loopealsetel üsna tavaline.

TAIMED

Harilik lubikas (*Sesleria caerulea*)

Lubikas on üks tavalisemaid loopealsete taimi. See on mitmeaastane lubjalembene rohttaim, mistõttu on see loopealsete üks karakterliike. Lubikas on tavaliselt 20–40 cm kõrge ning moodustab madalaid ja tihedaid mättaid. Ära tunneb lubika selle kitsa (2–4 mm) lehe järgi, mille pealmine külg on kaetud hallika kihiga ning alumina on läikiv. Lisaks leiab lehe pealmiselt poolelt kaks paralleelset triipu. Lubikas õitseb reeglina mais, iseloomulik on õisiku tume rohekas, lillakas kuni peaaegu must värvus. Lubika lehti söövad loomad meelsasti.

Foto: Bert Holm

Foto: Toomas Kukk

Harilik nõiahammas (*Lotus corniculatus*)

Harilik nõiahammas on tavaline liik Lääne- ja Põhja-Eesti loopealsetel. Lisaks loopealsetele kasvab see ka puisniitudel ning vahel ka teeservadel. Harilik nõiahammas on liblikõieline, mitmeaastane taim, mis kasvab 10 kuni 40 cm kõrguseks. Taim õitseb maist augustini. Selle õied on kollased, pärast õitsemist muutuvad aga oranžiks või punaseks. Enne õitsemise algust on see kergelt mõru maitsega, mistõttu värskena loomad harilikku nõiahammast meelsasti ei söö. Tänu tanniini sisaldusele ei teki mäletsejatel nõiahammast süües puhitisi.

Foto: Ott Luuk

Angerpist (*Filipendula vulgaris*)

See lubja ja valguslembene taim kasvab Eestis loodudel ning loomännikutes. Põhja- ja Lääne-Eestis on angerpist tavaline, ent mujal Eestis on teda harva. Ka loopealsetelt kipub angerpist kaduma, kui need kadaka ja männiga kinni kasvavad. Taim on mitmeaastane, kõrgust on sellel kuni pool meetrit. Õied paistavad eemalt valgelt kreemikatenä. Veel avanemata õied on roosakad. ning kunagi jõudeti seda lastele, kes palju nutsid. Angerpisti pinnases peituvat viltust risoomi, mis on paksenenud lisajuurtega, kogutakse taimraviks. Õitest valmistatud lahja, aromaadne tee on rahustava toimega.

Foto: Annely Holm

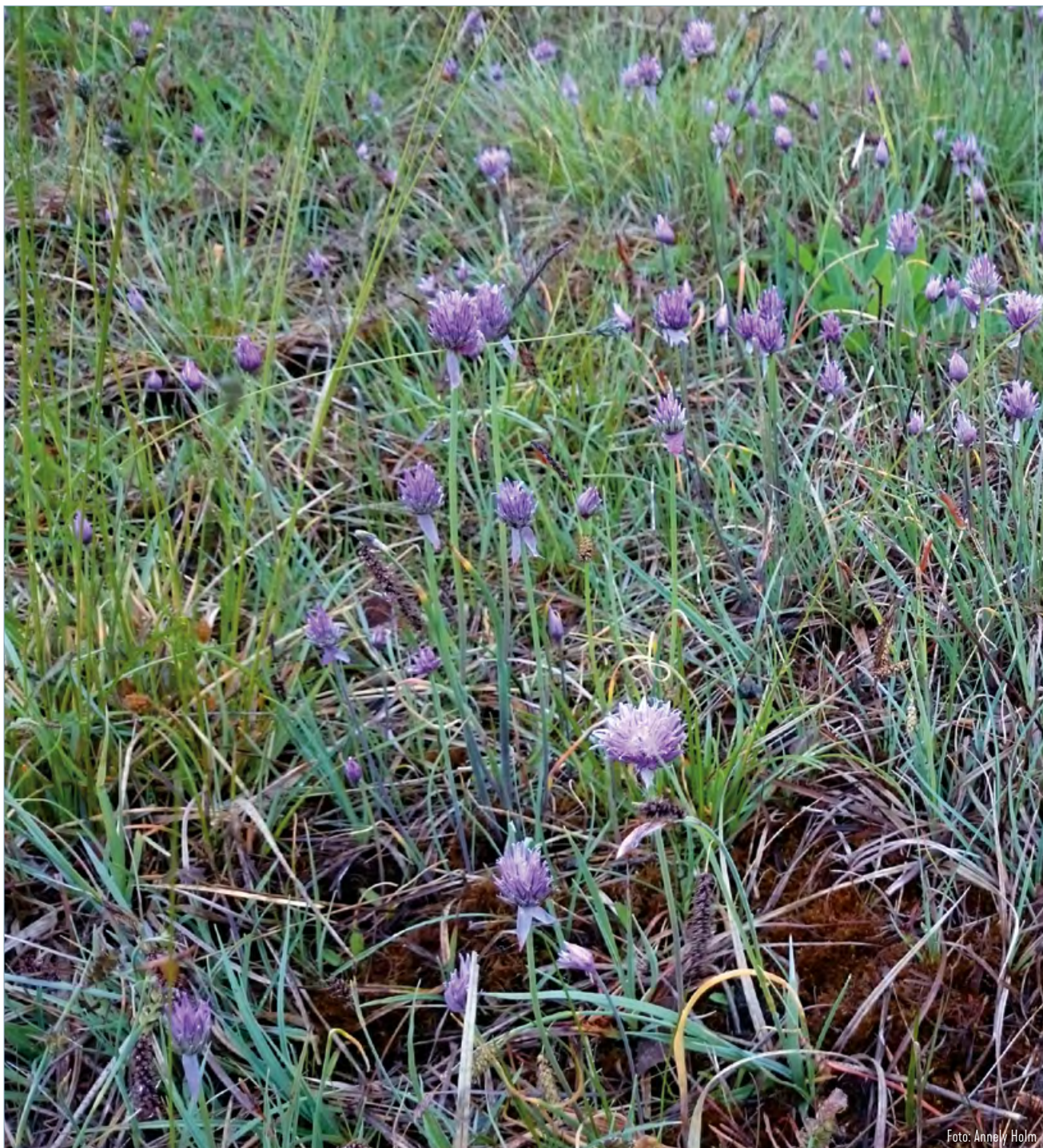
Foto: Toomas Kukk

Murulauk (*Allium schoenoprasum*)

Vabas looduses kasvavat murulauku võib leida Põhja- ja Lääne-Eesti loopealsetelt. Murulauk on sibulaimeline püsik, kes võib samal kasvukohal aastaid kasvada. Selle sibulad on tillukesed, kõigest 3–9 mm läbimõõdus. Sibulast areneb lühike vars, millest omakorda lähtuvad paar pikka, kuni 30 cm kõrgust, kitsast ja seest õõnsat lehte. Kuna puhma moodustab palju sibulaid, siis eemalt vaadates meenutab murulauk väikest mätast. Taimel tekivad juunis-juulis tihedad kerakujulised õisikud, mille värvus varieerub roosast violetseni. Murulauku kasutatakse sageli maitsetaimena ja kasvatatakse aedades. See sisaldab palju C-vitamiini. Murulaugu lillad õisikud tõmbavad ligi mesilasi. Võsaga kinni kasvanud loopealsel murulauk kasvada ei saa, mistõttu on tähtis hoida tema kasvualad avatuna.

Foto: Ott Luuk

Murulauku kasvab karjatatavatel loopealsetel kohati massiliselt. Vöasastunud alalt see koob.

Harilik koldrohi (*Anthyllis vulneraria*)

Harilik koldrohi on Lääne- ja Põhja-Eestis ning saartel tavaline taim. Meie jääme tema levikuala idapiirile. Ta kasvab hästi üksnes lubjarikkal pinnasel. Sellised on Eestis paepealsed ja looniidud. Koldrohu suured õienutid koosnevad pea pooleteise sentimeetri pikkustest õitest. Õite värv võib olla väga erinev. Mõnikord on need kuld kollased, teinekord päris punased või oranžid, kuid leidub ka kõikides vahepealsetes toonides õisi. Samuti võib olla õie alumine osa ülemisest veidi erinevat värvi. Lisaks õitele paistab silma ka koldrohu karvasus: karvased on nii lehed, varred, õisikuraod kui ka õietuped. Iga õis varjab endas suurt nektariannust. Eriti hea meetaime teeb koldrohust tema pikk õitseaeg, mis kestab vahel isegi maist septembrini. Teda tuntakse taimena, mis annab lehmadele rammu ja teeb või kollaseks. Rahvameditsiinis on teda vahel kasutatud neeruhaiguste puhul ja haavade parandamisel.

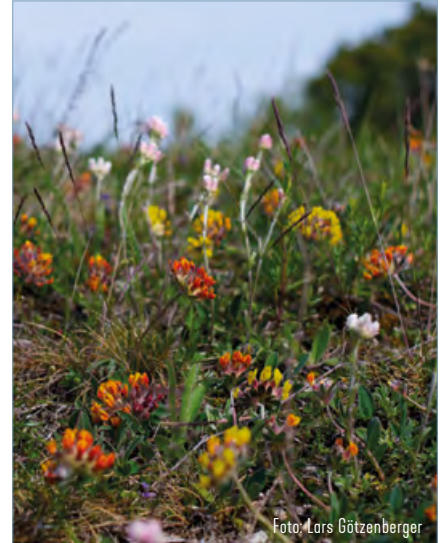

Foto: Lars Götzenberger

Kaunis kuldking (*Cypripedium calceolus*)

Kaunis kuldking on oma silmapaistva välimuse tõttu üks väheseid taimi, mille enamik inimesi eksimatult ära tunneb ära. Kauni kuldkinga õied on sidrunikollased, kuni kuue sentimeetri suurused ja pastelt või kinga meenutava kujuga. Kinga kujulise õie juurde kuuluvad ka pikad punakaspruunid „paelad”. Taimel on suured kollakasrohelised lehed, millel on sügavasti sissevajutatud kaarjad rood. See kasvab sageli kuni poole meetri kõrguseks. Tavaliselt kasvab kuldking varjulistes metsades ja puisniitudel, aga oma lubjalembesuse tõttu ka loopealsetel.

Erksavärvilise õie või selle nõrga lõhna peale lendavad kuldkinga juurde paljud putukad. Paraku pole kuldkinga õies nektarit. Õies sisse meelitatud putukas peab sealt välja pääsemiseks puutuma kokku tolmukatega saades õietolmuseks. Enne välja pääsemist läheb ta tavaliselt ka vastu emakat, kuhu jäävad tolmutterad eelmistest külastatud õitest. Nii saavad kuldkinga õied tolmeldatud. Kuldking on väga pikaealine taim, seemne idanemisest õitsemiseni võib kuluda kuni 15 aastat. Kuldking õitseb tavaliselt mai lõpust juuni teise pooleni. See on looduskaitse all, mistõttu ei tohi teda kaasa korjata.

Foto: Bert Holm

Foto: Ott Luuk

Kaunis kuldking on Eesti suurima õiega käpaline, mis kasvab ka loopealsetel.

Foto: Bert Holm

Suurkoovitaja taastatud Sarve loopealsel Hiiumaal. Ka tema eelistab lagedat niitu padrikule.

LINNUD

Punaselg õgija (*Lanius collurio*)

Punaselg-õgija on varblasest pisut suurem jässaka kehaga jämeda konksja nokaga lind. Isaslinnud on pilkupüüdva välimusega – selg ning tiivad punakaspruunid, pea ja kael tuhhallid, silma ümbrust läbib lai must vööt. Emaslindude sulestiku ülalpool on kahvatu roostepruun, valkjashallil alapoolel esineb tumedavöödilise triibustus.

Punaselg-õgija on Aafrikas talvituv rändlind. Meile saabuvad nad mai keskpaigas, isaslinnud emaslindudest mõned päevad varem. Enamik linde lahkub augustis.

Punaselg-õgija on meil üldlevinud ja arvukas haudelind. Ta pesitseb avatud või poolavatud maastikes nagu taastatud loopealsed. Pesitsuskoha ümbruses vajab lind avatud alasid, kus saaki varitseda ning pöösastikke, kuhu pesa rajada. Kinni kasvanud loopealne talle ei sobi. Punaselg-õgija muneb 5–7 muna, haudumisega tegeleb vaid emaslind. Haudumine kestab umbes kaks nädalat ning pojad lahkuvad pesast juba 12.–15. elupäeval. Punaselg-õgija põhitoiduks on suuremad putukad. Harvem langevad ta saagiks väikesed selgroogsed (hiired, sisalikud, konnad). Punaselg-õgija soetab endale toidutagavarasid, mis pannakse teravate oksatüügaste või näiteks okastraadi otsa oma aega ootama.

Kiivitaja (*Vanellus Vanellus*)

Kiivitaja on hästi hooldatud loopealsetel ja rannaniitudel levinud lind. Ta on umbes haki suurune musta-valgekirju kahlaja. Maapinnal pesitseva liigina eelistab kiivitaja madalmurust taimestikku, kuluvasid alasid ja avatud merekallast. Kiivitaja on üks esimesi liike, kes kevadel loopealsetele saabub. Kiivitaja lendab talvitusaladele tavaliselt juba augustis või septembris. Ta toitub peamiselt putukatest ja muneb kuni neli muna maapinnale, lihtsasse, kõrtest tehtud pesasse. Kiivitaja kaitseb oma poegi neile liginejaid agressiivselt rünnates.

Liigi püsijäämisele tuleb märgatavalt kasuks elupaigakvaliteedi hoidmine ehk võsa eemaldamine ning karjatamise tulemusena taimkatte madalana hoidmine loopealsetel ja nendega piirnevatel rannaniitudel.

Fotod: Uku Pool

Talvike (*Emberiza citronella*)

Talvike on umbes varblasesuurune, suhteliselt pika sabaga, kollase pea ja pruunika kehaga lind. Sageli jääb talvike meile talvituma, kuid osa lindudest rändavad sügisel ka lõuna poole. Kevadel saabuvad talvikesed varakult, juba märtsis. Ta on levinud üle kogu Eesti. Elupaikadena eelistab ta suhteliselt lagedaid alasid: loopealseid, heina- ja karjamaid, raiesmikke ja kadastikke. Toitu otsib talvike maapinnalt ning sööb peamiselt seemneid ja marju. Putukaid tarvitab talvike vaid pesitsusperioodil.

Talvike ehitab oma pesa maapinnale rohttaimestiku varju või madalale okaspuule. Pesa ehitab emaslind üksinda, sageli alustab ta pesa ehitusega mitmes kohas korraga. Talvike muneb 4...5 muna tavaliselt aprilli lõpuks ning pojad hautakse välja 11...14 päevaga. Enamasti muneb emaslind sama suve jooksul veel ka teise kurna. Poegi toidavad nii isas- kui emaslind kasutades selleks valdavalt loomset toitu nagu putukaid, röövikuid ja ämblikke.

Pojad lahkuvad pesast 11. – 13. elupäeval, lennuvõimestumiseni kulub peale seda veel paar päeva aega, mis veedetakse maapinnal. Talvike pesitseb esimest korda tavaliselt juba 2. elukevadel ning soodsates tingimustes võib ta eluiga ulatuda 8 aastani.

Karmiinleevike (*Carpodacus erythrinus*)

Karmiinleevike on hajusalt levinud üle Eesti ja on meil küllaltki arvukas haudelind. Ta on väga hiline saabuja jõudes Eestisse mai teisel poolel, juuni alguses. Linnud lahkuvad juba augustis. Talvitusasad asuvad Indias, Pakistanis ja Kagu-Hiinas. Karmiinleevike on umbes varblase suurune, ümara peaga ja lühikese ning tüseda nokaga. Täiskasvanud isaslindudel on pea ja rind karmiinpunane. Emaslinnu ja enamiku isaste vanalindude ülapol on tuhm-oliivpruun, meenutades koduvarblast. Lind valib pesitsemiseks kuivad alad, pesad asuvad pöösastikes ja puistu servades. Seetõttu meeldivad talle ka loopealsed.

Isalind jõuab kohale varem ning tema valib pesitsusterritooriumi. Pesa ehitab emalind madalale pöösasse. Mune on pesas 4 – 6, haub ainult emalind. Isalind käib teda aeg-ajalt toitmas. Poegi toidavad mõlemad vanalinnud. Linnud toituvad nii pöösastes kui ka maapinnal. Toiduks on peamiselt seemned, harva ka väikesed röövikud ja mardikad. Pesalt lahkuvad pojad 13. – 15. elupäeval.

Fotod: Uku Paal

LOOPEALSETE NÄIDISLIIGID

Kanepilind (*Carduelis cannabina*)

Kanepilind on väike (12.5–14g) sihvakas väga lühikese ja väikese nokaga lind. Ülapool on pruun, pea hall ja alapool hele. Suvel on isaslind emaslinnust värvikam. Tal on helepunane laup, mis kevadeti on eredam; rind on roosakas. Kanepilind elab tüüpiliselt loopealsetel ja kadastikes. Pikki rändeid ta ei tee, talveks lennatakse pesitsusaladelt veidi lõunapoole. Rändel moodustavad kanepilinnud vahel suuri parvi, ka koos tiste värvulistega.

Kanepilinnud moodustavad paarid aprilli alguses. Nad võivad muneda juba aprilli keskel. Headel aastatel võivad kanepilinnud üles kasvatada kaks või isegi kolm pesakonda. Kuna pesa varjavad lehestikku on varakevadel vähe, teeb kanepilind oma pesa igihaljasse pöösasse või puule (sageli kadakasse või kuuske). Pesa ehitab emaslind, kurnas on 3–7 muna. Haub ainult emaslind, keda isaslind toidab. Pojad lahkuvad pesast umbes kahe nädalastena. Peale seda hoolitseb nende eest peamiselt isaslind. Suguküpsuse saavutavad noored linnud järgmisel kevadel.

Kanepilind on peaaegu täiesti seemnetoiduline. Ta toiduks on peamiselt igasugused umbrohtude seemed, mistõttu on ta tõhus umbrohtude hävitaja.

Nõmmelõoke (*Lullula arborea*)

Nõmmelõoke on hallikaspruuni värvi, puguala ja rinnal on sulestik läbitud tumedamate triipudega. Ta on Eestis nõmme- ja loometsade ning loopealsete lind. Ta saabub meile märtsis ja lahkub siist augustist oktoobrini. Peamised nõmmelõokese talvitusasad asuvad Vahemeremaades.

Pesitsemiseks eelistab ta liivase või kivise pinnasega alasid. Pesa teeb nõmmelõoke maapinnale väikesesse süvendisse ja see on raskesti leitav. Emaslind muneb aprillis-mais 3–5 muna, mida haub 11–16 päeva. Meil pesitseb ta tavaliselt kaks korda suve jooksul. Isaslind valvab terri-tooriumi ja toob emaslinnule toitu. Poegi toidavad mõlemad vanalinnud. Pojad saavad lennuvõimeliseks 9–15 päeva pärast. Erinevalt põldlõokesest võib teda laulmas kuulda ka öösel, täielikus pimeduses. Ta toitub peamiselt putukatest, samuti seemnetest. Nõmmelõoke on looduskaitse all, kuuludes III kaitsekategooriasse. ■

Fotod: Uku Paal

PROJEKTI ÕPPETUNNI

Selle projekti eesmärk oli taastada Eestis 2500 hektarit loopealseid, tagades samas ka nende alade järgnev jätkusuutlik hooldamine ja tõstes projekti kaasatud sihtrühmade teadlikkust. Paljusid projektialasid külastavad aktiivselt turistid. Ühendades loopealsete loodusharidusliku ja vaba aja veetmise potentsiaali, oli võimalik suurendada inimeste teadlikkust loopealsete säilitamise olulisusest Eestis.

Eramaaomanikud on tavaliselt väga tundlikud oma maaga seotud looduskaitseliste tegevuste suhtes, kuna maakasutus on kaitsealadel oluliselt piiratud. Loopealsete taastamiseks ja hilisemaks karjatamiseks nõusolekute saamine ligikaudu 600 eramaaomanikult oli võimalik ainult tänu personaalsele lähenemisele, pöördudes iga ühe poole eraldi. See oli väga suur töö, aga tasus ennast ära, kuna ühel hetkel hakkasid erinevad huvigrupid üksteisega ise suhtlema, ilma projekti meeskonna otsese sekkumiseta. Maaomanikud hakkasid pöörduma karjatamisest huvitatud loomapidajate poole, loomapidajad võtsid ühendust taastamistööde tegemisest huvitatud ettevõtjatega jne. Seega loodi suhtlusvõrgustik, mis hakkas ühel hetkel iseisestvalt tööle ning selle tulemusel sõlmiti maakasutusnõusolekud sageli juba enne projekti meeskonna poole loopealse taastamise sooviga pöördumist.

Osad maaomanikud on ka loopealsete taastajad ja karjakasvatjad. Pildil Paape maaomanik ja hobusekasvatja Üllar Laid.

Muhulased uudistamas taastatud alvareid mere poolt vaadatuna.

Juba projekti planeerimise ja ette valmistamise käigus oli selge, et seni kasutatud traditsioonilised taastamismeetodid (käsitsi taastamine) ei võimalda projekti suhteliselt lühikese eluaja jooksul eesmärgiks seatud loopealsete pindala taastada. Seega tuli leida uued, tõhusamad taastamismeetodid. Enne projekti „LIFE to alvars” võeti ette paar reisi Rootsi, et külastada sealset taastatud loopealseid ja kohtuda meeskonnaga, kes viis seal läbi LIFE projekti (1996–1999), mille käigus kasutati Ölandi loopealsete taastamiseks masinaid. Keskkonnaamet tõi selle teabe Eestisse, tegi koostööd Tartu Ülikooli loopealseid uurivate ökoloogidega ja koos kohandati mehhaniseeritud taastamise metoodikat vastavalt kohalikele oludele.

Taastamismasinaid otsustati projekti eelarvest mitte osta. Selle asemel telliti teenust kohalikest ettevõtetest, kellel olid taastamistöö tegemiseks sobivad masinad ja seadmed varasemast olemas. See on viinud täiesti uue poollooduslike koosluste taastamise kontseptsiooni kujunemiseni Eestis koos märkimisväärse sotsiaalmajandusliku mõjuga kohalikul tasandil. Praegu kasutatakse samu töövõtteid ja masinaid laialdaselt ka mitme muu poolloodusliku koosluse taastamistöö puhul (nt puisniitude taastamisel, rannaniitude taastamisel jne) NATURA 2000 aladel nii era- kui ka riigimaal. Teadlased, looduskaitseasutused ja taastamistööde rahastajad on masinate kasutamise heaks kiitnud, kuna masinatega töötamisel on tulemused sageli parema kvaliteediga ja bioloogiline mitmekesisus taastub oluliselt kiiremini kui traditsioonilise käsitsi taastamise korral. Ka jõuavad selliselt taastatud alad kiiremini hooldusesse ilma, et taastamine katkeks või ebaõnnestuks. Lisaks on ühe hektari mehhaniseeritud taastamisele kulutatud keskmine aeg ligikaudu 8 korda väiksem kui käsitsi taastamisel. Veel enam, mehhaniseeritud taastamise kulutõhusus on võrreldes käsitsi taastamisega palju parem. ■

Üle 140 aasta kütitü 2017. a. Muhu saarel hunt, kes murdis taastatud loopealsetel lambaid.

TAASTATUD LOOPEALSETE SEIRE

Projekti vältel viidi läbi kahte liiki seiret. Esimene neist käsitles taastamistööde tõhususe tehnilist seiret ehk taastatud aladel läbi viidud tööde korrektsuse hindamist. Selle seire eesmärgiks oli teha kindlaks, kas taastamistööde protsess on projektialadel ellu viidud selleks sõlmitud lepingute kohaselt; kas tööde kvaliteet on olnud hea ning, et tuvastada võimalikud puudused ja teha ettepanekud nende kõrvaldamiseks. Taastamistööde tõhususe seire eest vastutas projektis Eesti Maaülikool.

Teine seire, mida projekti LIFE to alvars raames ellu viidi, käsitles taastamise mõju loopealsete elurikkusele. Elurikkuse seire eest vastutas Tartu Ülikool. Selle eesmärgiks oli Eesti juhtivate elustikuekspertide kaasamisel läbi viia uuring, mille raames kirjeldatakse loopealsetel seni vähetuntud elustikurühmade elurikkust ning jälgitakse projekti „Elu alvaritele” raames läbiviidavate taastamistööde mõju elustiku taastumisele. Seire käigus rajati

Fotod: Bert Holm

Keskkonnaameti spetsialistid loopealsete elustiku seirekoolitusel Kaugatamal.

Fotod: Bert Holm

Foto: Annely Holm

Saaremaa, Muhu, Hiiumaa, Läänemaa ja Pärnumaa loopealsetele 35 püsi-vaatlusalal, millest 30 paiknesid projekti „Elu alvaritele” projektialadel ja 5 paiknesid väljaspool projektialasid (nn kontrollalad). Igal uurimisalal kirjeldati soontaimede, sammalde, samblike, lindude, kimalaste, päevaliblike, ämblike ning mikroskoopiliste mullaseente elurikkus.

Soontaimedest tuvastati loopealsetelt 335 liiki, keskmine liigirikkus oli kõrgeim kontrollaladel ja avatud aladel, väikseim loopealsetele istutatud männikutes. Soontaimede liigirikkus oli seotud puittaimede katvusega, kahanedes kiiresti, kui puittaimede katvus ületas 60%. Sammaltaimi tuvastati 121 liiki, kõige liigirikkamad olid taas avatud alad ja kontrollalad ning väikseim oli sammalde liigirikkus loopealsetele istutatud männikutes. Liigirikkaimad samblikualad olid avatud alad ja kontrollalad, kadastikes ja istutatud männikutes leidis samblikke oluliselt vähem. Eestile leiti projekti käigus kaks uut samblikuliiki. Lindudest loendati uuritud loopealsetel 43 linnuliiki. Loopealse avatuna säilinud alad ja võsastunud/metsastunud piirkonnad olid sarnase pesitsevate lindude liigirikkusega, kuid avatud aladel leidis rohkem haruldasi ja kaitsealuseid liike (nt. punaselg-õgija, vööt-pöösaliind). Kimalasi ja liblikaid leiti loopealsetelt kokku vastavalt 23 ja 45 liigist. Oodatult olid kõige suurema kimalaste ja päevaliblike liigirikkuse ja arvukusega avatuna säilinud loopealse osad. Kadastikes ja istutatud männikutes nii kimalased kui liblikad peaaegu puudusid. Ämblikke leiti loopealsetelt projekti käigus 154 liigist. Kõige enam liike esines avatud loopealsetel, ka keskmine liigirikkus ja arvukus oli kõrgeim loopealse avatud osadel ning oluliselt madalam kadastikes ja istutatud männikutes. Eestile leiti projekti käigus kuus uut ämblikuliiki.

Mükoriisete seente liigirikkus oli kõrgeim loopealse avatud osades, langedes tugevalt kadastikes ja männikutes. Avatud alade mükoriisete seente arv oli ka väga kõrge – kokku leiti 146 taksonit, mis moodustab 41% üldse kõigist olemasolevatest tuvastatud taksonitest. See näitab, et avatud loopealsed on väga olulised mükoriisaseente elupaigad ja neid võib lugeda mükoriisaseente elurikkust tagavateks refuugiumiteks maastikes.

Seire tulemused näitavad, et avatud loopealsed on paljudes liigirühmades kõrge elurikkuse hoidjad. Tuginedes avatud alade, kadastike ja istutatud männikute võrdlusele võib oodata, et loopealsete taastamistööd suurendavad oluliselt soontaimede, sammaltaimede, samblike, kimalaste, päevaliblike, ämblike, mükoriisaseente ning kaitsealuste linnuliikide elurikkust ja arvukust maastikus. ■

TAASTATUD ALADE TULEVIK JA HOOLDUSE JÄTKUSUUTLIKKUS

Taastatud loopealsete säilimine tulevikus eeldab pidevat ja tõhusat karjatamist ka pärast projekti lõppemist, misjuhul püsib alvarite soodne seisund ja säilivad hästi hooldatud aladele iseloomulikud kaitsealused ja tavapärased liigid. Taastatud projektialade pikaajaline traditsiooniline hooldamine tagatakse ELi ühise põllumajanduspoliitika meetmetega. Aladele, mis on kantud ametlikku poollooduslike koosluste andmebaasi, on õigus taotleda hooldamistoetust, mida makstakse Eesti maaelu arengukava (MAK) vahenditest. Siia on hõlmatud ka NATURA 2000 alade loopealsete karjatamiseks mõeldud toetus. Pole põhjust arvata, et see skeem ei jätkuks ka pärast 2020. aastat, kui algab EL uus eelarveperiood.

Palavatel suvepäevadel saavad lambad varjualuste alt jahutust ja veepüttidest keelekastet.

Kõik projekti käigus taastatud alad olid valmis ühinema hooldustoetuse skeemiga, mis võimaldab taastatud alade pikaajalisel hooldamisel jätkuda. Mitmel juhul nägime, et kui taastatakse piisavalt suur loopealne, saab loomapidaja arvestatavat tulu selle maa hooldamisest ja kõrvalsaadusest, nagu kvaliteetne liha. Projekti raames tehti ka suuri jõupingutusi, et mõelda välja loopealsete taastamise ja hooldamise kõrvalsaadustele tõhusaid kasutusviise. Näiteks kasutati taastatud aladelt raiutud kadakaid karjaaiade postideks, käsitööks ja soojusenergia tootmiseks. Lisaks asutasid projektis osalenud Muhu kohalikud talupidajad ühistu, et lahendada lihatööstusvõimaluste puudumise probleem saarel, ning ühistu plaanib tulevikus rajada Muhusse väiketapamaja.

Projekti käigus anti loomapidajatele kasutada alade hooldamiseks vajalik karjatamisvarustus, näiteks rajatati karjaaiad, soetati jootmisvahendid, kogumisaedikud, loomade varjualused ja remonditi taastatud karjamaade ligipääsuteid. See võimaldab neil taastatud loopealsete iga-aastast karjatamist korraldada ilma märkimisväärse lisainvesteeringuta ja muudab hooldamise ka pikas perspektiivis majanduslikult tasuvamaks ning kindlustab selle jätkumise ka pärast projekti lõppu. ■

Fotod: Bert Holm

Kaitsealadel loopealsete karjatamise eest maksab PRIA loomakasvatajatele niitude hooldustoetust.

Sarve taastatud alvar linnulennult.

Foto: Ants Animägi

Lageda kaljumaastiku ilu ja tähendus

Foto: Maili Vilson

Need, kes ennast füüsiliselt või vaimselt hõberemmelga külge on aheldanud, on tihtipeale unustanud või ei taipa, et alati pole parim lahendus loodusel lihtsalt minna lasta. Kõik, mis on puutumata ja metsik, ei ole alati kõige parem. Ei inimesele ning sageli ka mitte loodusele endale. Selle asemel, et lasta kõigil võssa kasvada, et tunda võltsrahuldust sellest, et näiliselt pole oma kätt loodusele ette pannud, võiks vahel mõne puu õiges kohas ka maha võtta ning lõpuks on kõigil selle üle hea meel. Eriti taimedel ja lammastel. Ning kelle silm tabab ilu, see ka puhkab.

Lõetsa küla kunagised mereäärased karjamaad on alati olnud mu südamele lähedal. Kuigi kasvasin ja käisin koolis Tallinnas, siis oma lapsepõlvesuved veetsin peaaegu eranditult Muhus. Suur osa sellest ajast kulges mere ääres ja kadakate vahel seigeldes. Mäletan veel, kui eelmise põlvkonna külaelanike lehmad ja lambad mereäärsetel karjamaadel olid, kuigi selleks ajaks üheksakümnendate alguses ja keskel olid kadakad ja väikesed männid juba tugevamad kui loomad. Taolist mereäärset avarust ning siin ja seal välja paistvaid kaljunukke, nagu mäletan oma isa nooruspõlves tehtud piltidelt, polnud siis juba ammu.

Mul on rõõm näha, et see kunagiste karjamaade ilu on taastatud ning veel enam ja et lehmad ja lambad on tulnud tagasi sinna, kus nad sajandeid on olnud ja kust nad pidid loodetavasti vaid viivuks olude sunnil ära minema. Läbimatu ja kontrollimatu võsa ning mets võib olla tore, kuid loopealse

Martin Mölder,
maaomanik

Foto: Bert Holm

Fotod: Bert Halm

maastiku karm ilu ei ole sellega kuidagi võrreldav. Kaljunukid, mis enne lokkavate mändide ja kadakatihniku sisse ära kadusid; allikad, mis hakkasid juba ununema, kuid mis kõigele vaatamata toitsid ja toidavad mereäärseid soistunud soppe; Teise maailmasõja aegsed kaevikud, mis halvimat kartes kaljusesse pinnasess raiuti; ning lugematul arvul lilli ja maasikaid. Silm puhkab sellel maastikul ning rajad, kus juba aastaid ei olnud võimalik liikuda, on taas jalutatavad.

Mul on maaomanikuna hea meel, et minu maa sai oma parimasse vormi. Selle oli katnud tihe kadakavõsa, mille vahelt juba aastaid kasvasid visad männid. Viis või kümme aastat veel ning kogu seda ala oleks katnud männik. Milles pole muidugi midagi halba. Maaomanikuna oleks see mulle tähendanud ehk väikses koguses küttepuid, mille kätte saamise vaev ja kulu oleks vaevu ennast ära tasunud. Las selle väikse metsatuka asemel parem olla lummas karjamaa, kus saab vabalt ringi jalutada ja inimese, loomade ning looduse koostöö vilju nautida. Minu maa väärtus on sellega kasvanud ning mul on hea meel, et loopealsete taastamise projektiga läks kaasa ka suurem osa siinseid maaomanikke. Lõetsa küla mereäär näeb nüüd parem välja kui ta ehk viimase poole sajandi jooksul on olnud.

Ja küsimus pole ainult looduse ilus ja selle lummuses. Karjamaad tuleb täita loomadega. Kuigi kõik see püsib ja toimib avalike toetuste najal, on igati tore tõdeda, et lammaste kasvatamine on saarel taaskord suuresti taastatud karjamaade tõttu hoogu sisse saamas. Kohalikest kasvatajatelt otse või esimest korda minu mäletamist mööda ka kohalikust poest on võimalik osta siinsetel karjamaadel kasvanud lamba- ja loomaliha. Asjad liiguvad, inimesed tegutsevad. Vahepeal unustatud ja hüljatud külades on taas inimesi, kes siin mitte pimeduses surma ei oota või kelle jaoks see ei ole lihtsalt eksootiline suvituskoh, vaid kes siin elavad, midagi teevad ja ka muudavad. Nii palju lapsi kui viimastel aastatel pole siia külla juba ammu sündinud. Hea, et siin on üha enamate inimeste jaoks kodu ning mitte ainult koht kuhu paar korda aastas Tallinnast põgeneda. Taastatud loopeal- sed võibolla et kõige paremini sümboliseerivad seda, et elu siinkandis on taas tärkamas. ■

Suuremahulist alvarite taastamist võib lugeda kordaläinuks

Elupaigatüübina on alvarid Eestis ilmselt Euroopa mõistes üks olulisemaid, kuna üks kolmandik Euroopa alvaritest asub siin. Lisaks looduskaitsete väärtuste kaitsmisele on alvarid olulised ka pärandkultuuri osana, kuna nende teke ja säilimine on seotud traditsioonilise põllumajandusliku tegevusega Eesti külades ehk loomade karjatamisega.

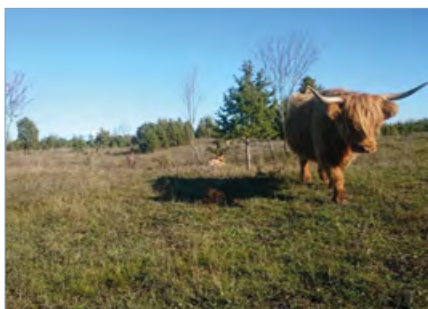
Enne „Life to alvars” projekti oli alvarite looduskaitseline seisund halb, sest maakasutuse muutumine, eelkõige loomapidamise koondumine kolhoosidesse-sovhoosidesse vähendas oluliselt alvarite kasutamist karjamaadena ja karjatamise puudumise tõttu paljud alvarid võsastusid. Seetõttu kannatas ka loopealsetele omane elurikkus. Oma osa alvarite pindala vähenemisel on ka nõukogude aegsel metsastamise kampaanial, kus muude maade hulgas üritati metsastada ka vähetootlikke alvareid. Kui enne II Maailmasõda oli Eestis üle 40 000 ha loopealseid siis tänaseks on neid säilinud alla 9 000 ha ja neist omakorda heas seisundis alla poole.

Kui 2016. aastal Keskkonnaametis regioonide arvu 6-lt 3-le vähendati, siis jäid projektiga hõlmatud ala kogu ulatuses Lääne regiooni territooriumile ja projekti elluviimise üle andmine regioonile oli loomulik samm. Projekti sisuga detailsemal tutvumisel sai selgeks selle projekti mastaap: suurendada heas seisus alvarite pindala Eestis rohkem kui kaks korda on väga ambitsioonikas eesmärk. Tol hetkel tundus eesmärgi saavutamine keeruline. Kõige tõsisem probleem tundus olevat läbirääkimised (era) maaomanikega. Soov nende maadel alvareid taastada ja hooldama hakata oli paljudele maaomanikele raskesti arusaadav ja nõudis kannatlikust ning rohket selgitustööd. Kuna maaomanikke, kelle maadel võimalike alvarite

Sulev Vare,
Keskkonnaameti Lääne regiooni juhataja

taastamine planeeritud oli, on sadu, siis oli ka erinevaid arvamusi palju. Kui visuaalselt olid esimesed positiivsed näited taastatud ja hooldusse antud alvarite kohta loodud, läks ka selgitustöö nii maaomanikele, taastajatele, hooldajatele ja ka laiemale avalikkusele lihtsamaks. Täiesti loomulikuks pean seda, et need maad, kus oli esialgselt planeeritud alvarite taastamine ja need maad, kus alvarite taastamist tegelikult tehti 100%-selt ei kattu. Mõned maad tuli erinevatel põhjustel asendada teistega, see tekitas küll lisatööd, kuid kokkuvõttes on tulemus sama hea. Kindlasti on Eestis veel piisavalt reserve nii alvarite kui ka muude poollooduslike koosluste taastamiseks ja hooldamiseks. Kasvõi näiteks puisniitude taastamiseks, mis on ju ka üle-Euroopalise tähtsusega elupaigatüüp, kõige liigirikkam seejuures.

„Life to alvars” projekti tulemustega olen väga rahul. Projekt on andnud olulise panuse heas seisundis alvarite pindala suurenemisele nii Eestis kui ka Euroopas. Projekti käigus on mitmekesistunud ja avardunud Eesti maastikupilt. Projekt on arendanud regionaalpoliitikat, kaasates projekti maaomanikud, taastajad, karjakasvatajad, mesinikud, liha- ja villatöötledajad, laiendades nende võimalusi töötada ja elada maal ning soodustades erinevate huvigruppide omavahelist suhtlust ja koostööd. Mis on minu jaoks kõige olulisem – nendes inimestes oleme leidnud omale mõttekaaslaste looduse kaitsmisel ja väärtuste säilitamisel. Projekti käigus on kindlasti tõusnud nii Keskkonnaameti kui ka looduskaitsete maine Hiiumaal, Muhumaal, Saaremaal ning kogu Lääne–Eestis, mis on eelkõige tublide projektijuhtide töö tulemus. ■

Armastus loopealsete vastu kujunes töö käigus

Foto: Annely Holm

Ega ma täpselt enam ei mäletagi, kust ja millal ma kuulsin „Elu alvaritele” projektist. Tõenäoliselt rääkis mulle sellest ettevõtmisest esmalt Keskkonnaameti kohalik maahoolduse spetsialist, kellega selleks ajaks oli välja kujunenud meeldiv ja tegus koostöö. Olin selleks ajaks, kui projekt käivitus, omal jõul taastanud üle 30ha loopealseid ja omasin juba mingisugust reaalselt ettekujutust, mida see töö endast kujutab ja kuidas käib. Oma tegevuse laiendamiseks tundus ainuke realistlik võimalus jätkata just alvarite taastamise projekti raamesti.

Projekti eesmärgid olid küll ambitsioonikad ja taastada plaanitavad alad suured kuid kavandatu ei tundunud olevat võimatu. Ainuke murekoht oli, et kas projekti eelarvetes on ikka suudetud kõigea arvestada, kuna eelarve koostatakse projekti ette valmistamise faasis mitu aastat ette.

Mina ei liitunud projektiga tegelikult mingisugusest missioonitundest või suurest armastusest looduse vastu. Viimased kujunes pigem välja alvaritega seotud tööde käigus. Mina nägin projektis eelkõige võimalust luua oma ettevõtmine ja tegeleda tulevikus põhiliselt loomakasvatusega. Soovisin teha midagi muud, vahelduseks sellele millega seni olin leiba teeninud. Nägin ka seda, et alvarite taastamine ja uuesti kasutusele võtmine karjamaadena aitab kaasa loodusturismi arengule – taastub Hiiumaale omane olnud loodus, oma ajalooliste vaadetega. Võsa ja noort metsa saab niigi kõikjal vaadelda.

Mihkel Leivald,
loopealsetaastaja ja lambakasvataja

Foto: Bert Holm

Loopealsete projekt oli selles osalevale taastajale ja loomakasvatajale ülimalt mugavaks ja lihtsaks tehtud. Hilisemad kogemused teiste, sarnaste meetmetega on seda veendumust aina rohkem tõestanud. Vähene paberi määrimine ja igati toetav suhtumine projekti koordinaatoritelt olid need asjad, mis motiveerisid ennastki rohkem pingutama.

Suurim kasu projektist minule oli võimalus alustada olematute omavahenditeta loomakasvatusega ja kolida elama kodusaarele, millega olen väga rahul. ■

Fotod: Bert Holm

Loopealsed ja muud kuivad karbonaatsed niidud on poollooduslikud kooslused, mis inimese sekkumiseta kasvavad kinni väga aeglaselt, tihti isegi inimpõlve või paari jooksul. Kadakas võib kasvada nii pikkamööda, et pealiskaudsele vaatajale jääb tunne, et siin ongi madal kadastik kogu aeg olnud. Mida ja miks peaks siin veel taastama?

Loopealetel takistab puittaimede kasvu enamasti suvine kuivus, aga ka sügis-kevadine liigniiskus, kohati muidugi ka liiga õhuke mullakiht. Loopealsed metsastuvad pikkamööda ja seetõttu ongi vahepealne arengustaadium, tihe kadastik mändidega, aastakümneid või sadu kestev taimkattevorm. See on botaaniliselt tunduvalt liigivaesem loopealsest karjamaast või ka loometsast, milleni looduslikul arengul jõuaks võib-olla mõne sajandiga.

Loopealsete taastamise projektialad näitasid ootuspäraselt taastamisjärgseid häid tulemusi. Kunagine liigirikas rohustu taastub juba mõne

Toomas Kukk,
EMÜ põllumajandus- ja
keskkonnainstituudi herbaariumi
vanemkuraator, ajakirja Eesti Loodus
peatoimetaja

Fotad: Bert Halm

aastaga, kusjuures kiiresti tulevad tagasi ka käpalised jm kaitsealused liigid. Mõnedki liigid on säilinud küllap seemnetena varasemast lookooslusest mulla seemnepangas, ent oluline on loomade, eriti lammaste karjatamine taastatud alal, kes ühelt karjamaalt teisele liikudes toovad oma villas kaasa taimede seemneid ja vilju. Oluline on ka samade lammaste karjatamine eri niitudel: niiviisi lamba seljas seemnete levitamine ühelt alalt teisele kompenseerib mõnevõrra ka niitude killustatust.

Loopealsetele ainuomaseid taimeliike meil õieti polegi, samad liigid saavad hakkama ka näiteks paljanditel, kuivadel tee- või põlluservadel. Eesti taimede uue levikuatlase andmetel on siiski mitmete peamiselt loopealsetel levinud liikide leiukohtade hulk vähenenud. Eriti silmapaistvalt on taandunud lood-ristirohi (*Senecio integrifolius*) ja mägi-kastehein (*Agrostis vinealis*). Lood-ristirohul on kadunud pea kõik varasemad Lääne-Eesti leiukohad, mägi-kasteheinal on leiukohtade arv kolm korda varasemast väiksem. Mõnegi loopealse liigi arvukus on ka suurenenud, näiteks valgel kukeharjal (*Sedum album*). Valge kukehari on aga tavaline kiviktaimla ja surnuaiataim ning suurem osa leiukohti ongi tegelikult metsistumised lillepeenralt.

Oluliselt vähendab liigirikkust loopealsete ja teiste pärandkoosluste toitelisuse suurenemine. Varem loomadega või loomasöödaga ära viidud toitained jäävad alles, rohustu muutub lopsakamaks ja see ei sobi eelkõige väikesekasvulistele liikidele. Seetõttu ongi meie niitudel vähenenud just madalama kasvuga taimeliikide arvukus.

Loopealsete taastamise projekti puhul üllatas mitmete maaomanike, suvitajate, aga ka looduseuurijate tõrjuv reaktsioon, mis kohati pole senini kadunud. Enda meelest on loopealsete, aga ka teiste pärandkoosluste poollooduslikust päritolust ja taastamise vajalikkusest nii palju veenvalt kirjutatud ja kõneletud, et temaatika peaks kõigile tuttav olema. Tegelikult tuli isegi bioloogiharidusega looduseinimesi küsima, et kas see taastamine on ikka õige asi?

Taastatud loopealne ei pruugi algul, vahetult pärast taastamist, ollagi kuigi kena vaatepilt. Loopealseid on taastatud ka mitmesuguse tehnikaga, taastajate võimalused erinevad ning üks ole ka suur vahe alade looduslikes eeldustes. Kuid mõne aastaga kaob enamik kändudest ning kujunenud liigirikas niidukooslus ei jäta kahtlust, et alvarite taastamise LIFE projekt on tegelikult end igati õigustanud. Tahaks loota, et loopealsete ulatuslik taastamine on suurendanud ka loopealsete sidusust, mis aitab soontaimede, aga ka muudel elustikurühmade liigilist mitmekesisust vähemalt säilitada, kui mitte suurendada. ■

KASUTATUD ALLIKAD

<http://www.luontoportti.com>

<https://www.eoy.ee>

<http://datazone.birdlife.org>

<http://bio.edu.ee>

<http://www.looduspilt.ee>

Wikipedia

Foto: Annely Holm

PROJEKTI TEHNILISED ANDMED

Nimi: Eesti loopealsete taastamine e.
„Elu alvaritele“

Projekti number: LIFE13NAT/EE/000082

Põhitäitja: Keskkonnaamet

Kaastäitjad: Tartu Ülikool; Eesti Maaülikool;
Pärandkoosluste kaitse ühing

Kestvus: 01.09.2014–31.08.2019

Kogueelarve: 3,725,865 €

EL panus: 2,791,305 €

Kontaktandmed:

annely.holm@keskkonnaamet.ee või
info@keskkonnaamet.ee

tel: +372 5116738 or +372 680 7438

www.envir.ee/et/lifetoalvars

facebook.com/lifetoalvars/

